

Pregledni članak

FINANCIJSKA PISMENOST KAO JAVNI INTERES, ALI I NUŽNA KOMPETENCIJA MODERNOG ČOVJEKA

Martina Glasnović univ.spec.crim.; email: m.glasnovic1@gmail.com

Voditeljica Odjela za predškolski odgoj i obrazovanje
Grad Zagreb, Gradski ured za obrazovanje, Zagreb, Hrvatska

Sažetak: U posljednje vrijeme, a posebice u uvjetima krize, naglog razvoja financijskog tržišta, demografskih promjena i tehnoloških inovacija, financijsko obrazovanje građana postalo je neophodno za uspješno savladavanje i nošenje sa životnim promjenama. Pitanje financijske pismenosti nameće se kao jedan od glavnih preduvjeta za ostvarenje boljeg života pojedinaca, buduće dugoročne stabilnosti financijskog sektora, ali i gospodarstva u cjelini. U tom smislu, jedna od ključnih politika i strateških ciljeva pojedinih država je upravo povećanje financijske pismenosti i edukacija građana o toj temi. Pametno i odgovorno upravljanje vlastitim financijama ključna je životna vještina koja trenutno nije dovoljno zastupljena u sklopu formalnog obrazovanja na našim prostorima. S obzirom na to da se financijske odluke pojedinaca direktno odražavaju na razvoj gospodarstva i tržište rada, financijsko obrazovanje primarno je odgovornost svake države, a kvalitetno pripremljeni programi, strategije i akcijski planovi preduvjet su za strukturiranu i ravnopravnu provedbu financijskog obrazovanja s ciljem jačanja financijske otpornosti.

Ključne riječi: financijska pismenost, kompetencija, javni interes

FINANCIAL LITERACY AS A PUBLIC INTEREST, BUT ALSO A NECESSARY COMPETENCE OF MODERN MAN

Abstract: In recent times, and especially in the conditions of crisis, the rapid development of the financial market, demographic changes, and technological innovations, the financial education of citizens has become necessary for successfully mastering and dealing with life changes. The question of financial literacy emerges as one of the main prerequisites for achieving a better life for individuals, the future long-term stability of the financial sector, and the economy as a whole. In this sense, one of the key policies and strategic goals of individual countries is precisely the increase in financial literacy and the education of citizens on this topic. Smart and responsible management of one's own finances is a key life skill that is currently not sufficiently represented as part of formal education in our region. Considering that the financial decisions of individuals directly affect the development of the economy and the labor market, financial education is the primary responsibility of each state, and well-prepared programs, strategies, and action plans are a prerequisite for the structured and equal implementation of financial education with the aim of strengthening financial resilience.

Key words: financial literacy, competence, public interest

UVOD

Energetska kriza i progresivna inflacija obilježili su cijelu 2022.g. Recesija je već tu, viši su troškovi života, a vrijednost štednje vrtoglavo pada. Zbog rastućih kamata na kredite sve više građana strahuje za otplatu istih, a više od 230.000 građana Republike Hrvatske ima ovrhu na računima. Osim toga, valja istaknuti i važnost sveprisutne digitalizacije koju je pandemija koronavirusa dodatno ubrzala. Sve je više složenih financijskih proizvoda i usluga na tržištu koje time postaje sve dinamičnije. Uslijed navedenih sve kompleksnijih ekonomskih i

društvenih kretanja, a uzimajući u obzir činjenicu da predstavlja jedan od važnijih preduvjeta za kvalitetan život i rad, kako pojedinaca, tako i poslovnih subjekata u modernom društvu, financijska pismenost postala je imperativ i goruće pitanje u svim aspektima društva.

Vlade diljem svijeta izrazile su zabrinutost zbog niske razine financijske pismenosti među njihovim građanima. Svakodnevne pogrešne odluke, neodgovornost prema novcu, neinformiranost i pretjerano zaduživanje dovode do socijalnih problema, usporavanja cijelog financijskog sustava, a sukladno s tim i gospodarskog razvoja. Stoga, kako bi se stanje države poboljšalo na financijskom planu, ključno je raditi na financijskom opismenjavanju stanovništva. Efekti financijskog opismenjavanja građana mogu dovesti do poboljšanja financijskog blagostanja pojedinaca i kućanstava, ali i ukupnih ekonomskih i socijalnih uvjeta u zemlji na način da utječu na smanjenje siromaštva, prezaduženosti, financijske isključenosti i financijske ranjivosti njenih građana.

Osobna financijska pismenost postaje osnovni intelektualni kapital u suočavanju sa stvarnošću društvenog života. Stoga financijska pismenost postaje jedan od ključnih strateških projekata od javnog interesa, jer financijski pismen pojedinac osnovna je karika u lancu prosperiteta financijski pismenog društva. Posjedovanjem adekvatnog financijskog znanja koje se stječe financijskim obrazovanjem minimizira se rizik nastupa financijski nepovoljne situacije za samog pojedinca, a i cijelu zajednicu.

1. POJMOVNO ODREĐENJE FINACIJSKE PISMENOSTI

Postoje mnoge vrste i podvrste pismenosti: informacijska, istraživačka, kulturološka, medijska, tehnološka, zdravstvena, ekološka, emocionalna i dr. Među prethodno nabrojenim vrstama pismenosti svoje mjesto svakako zauzima i financijska pismenost čijeg prisustva mnogi nisu ni svjesni. U dostupnoj literaturi ne postoji jednoznačna i opće prihvaćena definicija financijske pismenosti. Međutim, u definiranju financijske pismenosti dva su ključna elementa zajednička svim izvorima: priznanje da je financijska pismenost više od samo znanja ili informacija; da je sposobnost korištenja informacija i resursa ključna za postizanje i održavanje financijske dobrobiti.

Među prvima svoju su definiciju ponudili Mason i Wilson (2000) navodeći da je financijska pismenost sposobnost pojedinca da usvaja, razumije i vrednuje relevantne informacije kako bi donio svjesne odluke o vjerojatnosti financijskih posljedica. Barbić i Lučić (2018) navode da je financijsku pismenost moguće definirati kao kombinaciju stečenog financijskog znanja i usvojenih financijskih vještina koje su potrebne za učinkovito upravljanje financijskim resursima da bi se postigla dugoročna financijska sigurnost (prema Cvrlje, 2014). Vjeruje se da financijska pismenost nije apsolutno stanje, nego da je kontinuum sposobnosti koji podliježe varijablama tijekom životnog ciklusa kao razvojno stanje kompetencije koje omogućuje pojedincima da učinkovito reagiraju na sve promjenjive osobne i ekonomske okolnosti. Financijska pismenost je sposobnost da se znanje i vještine učinkovito koriste za upravljanje financijskim resursima tijekom cjeloživotnog vijeka financijske dobrobiti (U.S. Financial Literacy and Education Commission, 2007).

Zbog svoje kompleksnosti, najčešće prihvaćena definicija financijske pismenosti je definicija OECD (2018) prema kojoj je financijska pismenost „kombinacija informiranosti, znanja, vještina, stavova i ponašanja potrebnih za donošenje ispravnih financijskih odluka koje u konačnici donose individualnu financijsku dobrobit te se odnosi na znanje, stavove i ponašanja prema novcu pojedinaca“. Drugim riječima, osobna financijska pismenost je kombinacija

znanja, informiranosti, vještina, stava i ponašanja potrebnih za donošenje ispravnih finansijskih odluka u postizanju osobne finansijske dobrobiti. Uključuje sposobnost razlučivanja finansijskih izbora, raspravu o novcu i finansijskim pitanjima bez nelagode, plan za budućnost i kompetentno reagiranje na životne događaje koji utječu na svakodnevne finansijske odluke, uključujući događaje u općoj ekonomiji (Vitt et al., 2000).

Financijsko znanje preduvjet je finansijske pismenosti, a finansijsko obrazovanje je proces koji vodi ka finansijskom opismenjavanju. Tri segmenta; finansijsko znanje, odnos prema trošenju novca i finansijsko ponašanje rezultiraju finansijskom pismenošću (Atkinson i Messy, 2012).

Stoga, važno je osvijestiti pojedince o kompleksnosti finansijske pismenosti. Naime, finansijska pismenost ne poistovjećuje se nužno s finansijskom zaradom odnosno sa sposobnošću stjecanja novca. Ukoliko nije usvojeno potrebno znanje i vještine upravljanja osobnim finansiranjima i nije prisutna samokontrola, nerijetko se može dogoditi da se zapadne u značajne finansijske probleme onog trenutka kada se pojedinac domogne prvog novca (Vrbošić, Grgat, 2014). Drugim riječima, ističe se da finansijsko znanje koje pojedinac posjeduje ne znači nužno da je ista ta osoba finansijski pismena. Osim potrebnog znanja koje je naravno, neophodno, važne su i karakteristike pojedinaca da pretoče znanje koje posjeduju u adekvatno finansijsko ponašanje, a to će dovesti do finansijske dobrobiti i blagostanja.

2. ZNAČAJ FINANSIJSKE PISMENOSTI

Financijska pismenost građana jednako je važna i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju iako je u razvijenim zemljama lakše raditi na podizanju razine finansijske pismenosti upravo zbog dostupnih finansijskih resursa, odnosno više razine dohotka.

Vehovec (2015) navodi tri važna razloga za širenje finansijske pismenosti. Prvi razlog zbog kojeg je važno širiti finansijsku pismenost, odnosi se na rastući broj aktivnog stanovništva koji će se u trećoj životnoj dobi osigurati mirovinom proizašlom iz obveznog mirovinskog osiguranja i osobne štednje, dakle pojedinci se trebaju na vrijeme osigurati kako bi u mirovini bili finansijski sigurni. Posljedice neinformiranosti i nedovoljne svijesti o potencijalnim rizicima često mogu dovesti do zaduženosti i to predstavlja drugi razlog jačanja finansijske pismenosti. Rizici u kombinaciji s nesigurnošću na tržištu mogu dovesti do ozbiljnijih problema i negativnih posljedica. Treći razlog su finansijski kanali i tehnološka rješenja potrebni za provođenje finansijskih transakcija kojih se danas sve više odvija elektroničkim putem na čijem korištenju i edukaciji je potrebno staviti poseban naglasak u današnjim vremenima. Prema Svjetskoj banci (2010), snažna zaštita potrošača finansijskih usluga i finansijska pismenost potrebne su kako bi se osiguralo da finansijska tržišta budu duboka i da služe širokoj populaciji, kako bi se stanovništvu s niskim prihodima omogućio pristup finansijskim uslugama te kako bi se osigurala dugoročna stabilnost finansijskog sustava. Snažna zaštita potrošača i finansijska pismenost doprinose izgradnji povjerenja potrošača u finansijske institucije i jamče da će finansijske institucije uložiti napor u služenje potrebama stanovništva, uključujući stanovništvo s niskim prihodima koje često nema pristup osnovnim finansijskim uslugama. Štoviše, budući da se tržišta šire i pružaju inovativne usluge novim članovima finansijskog sektora, visoka razina zaštite potrošača potrebna je kako bi se osiguralo pravično postupanje finansijskih institucija prema potrošačima finansijskih usluga. Potreba za zaštitom potrošača u osnovi proizlazi iz neravnoteže snaga, informacija i resursa između potrošača i pružatelja finansijskih usluga koja potrošače dovodi u nepovoljan položaj. Finansijske institucije dobro poznaju svoje proizvode, za razliku od potrošača, koji ponekad

teško ili uz visoku cijenu dobivaju dostatne informacije o kupnji finansijskih usluga. Informacije također znaju biti „prestručne“ ili presložene pa ih prosječni potrošač ne može razumjeti ni ocijeniti. Stoga dobro osmišljen sustav za zaštitu potrošača može doprinijeti smanjenju neravnoteže snaga i informacija između potrošača i finansijskih institucija.

Rizici koji proizlaze iz finansijske nepismenosti su brojni, a neki od njih su kamatni rizik, rizik inflacije, valutni rizik, prezaduženost, siromaštvo, finansijska isključenost, opterećivanje sustava socijalnog osiguranja i slično. Finansijski pismeniji pojedinci sposobniji su donositi razumnije odluke o finansijskim proizvodima i uslugama za koje postoji mogućnost da će kasnije i koristiti. Prema Hogarth et al. (2006), premda je potreba za finansijskom pismenošću oduvijek bila važna, novija kretanja na tržištu i politika povećala su važnost finansijskog obrazovanja (složena globalna finansijska tržišta čine 21. stoljeće drugačijim od prethodnih razdoblja).

Glavni razlozi za poboljšanje finansijske pismenosti se vide kroz kompleksnost potreba pojedinaca (rastuća nestabilnost u radnom vijeku pojedinaca, sve manja socijalna sigurnost te povećanje osobne odgovornosti, prosperiteta, zaduženosti kao i povećana očekivanja od životnog vijeka uz povećanje broja privatnih poduzeća i sl.) i kroz kompleksnost samih finansijskih proizvoda na tržištu (pojava novih distribucijskih kanala, deregulacija finansijskih tržišta, brži razvoj novih proizvoda, sve veću količinu raspoloživih informacija i sl.).

3. FINANSIJSKO ZNANJE I OBRAZOVANJE

Kao posljedica razvoja tehnologija i finansijskih inovacija, potrošači imaju široku mogućnost pristupa rastućem asortimanu sofisticiranih proizvoda i usluga (Dyan, 2009). Nužnost korištenja svih novih finansijskih proizvoda i usluga posljedično se reflektirala kroz značajno povećanje potrebe za finansijskim obrazovanjem. OECD (2005) definira finansijsko obrazovanje kao „proces kojim finansijski potrošači/investitori poboljšavaju svoje razumijevanje finansijskih proizvoda i koncepata te putem informacija, uputa i objektivnih savjeta razvijaju vještine i povjerenje kako bi postali svjesniji finansijskih rizika i mogućnosti, da se donesu informirani izbori, da se zna gdje se treba obratiti za pomoć i da se poduzmu druge učinkovite mjere za poboljšanje njihove finansijske dobrobiti“. Primarno se bazira na informiranju i savjetovanju potrošača. Finansijsko obrazovanje ima potencijal poboljšati finansijsko znanje putem edukativnih programa namijenjenih za potrebe podizanja finansijske osviještenosti pojedinaca. Takva vrsta obrazovanja podrazumijeva proces koji sadrži pružanje informacija, izgradnju vještina i povećanu motivaciju čije djelovanje dovodi do promjena u ponašanju pojedinaca (Hogarth et al., 2003).

Izvori finansijskog obrazovanja se dijele na: formalno, neformalno i informalno. Formalno finansijsko obrazovanje podrazumijeva stjecanje znanja i vještina putem sustava općeg, strukovnog i visokoškolskog finansijskog obrazovanja, do razine poslijediplomskih studija iz područja ekonomije i financija. Provođi se u obliku organizirane nastave, seminara i drugih formalnih institucionaliziranih oblika učenja i informiranja o finansijskim pitanjima (Barbić, 2018). Neformalno finansijsko obrazovanje predstavlja organiziranu društvenu djelatnost koja zadovoljava dopunske, dodatne ili alternativne potrebe učenja. Informalno finansijsko obrazovanje (samoobrazovanje) odnosi se na učenje koje pojedinac izvan institucionalno organizira za sebe putem medija, finansijskih i ekonomskih knjiga te putem obitelji i prijatelja (Cvrlje, 2014).

Mnogi potrošači ističu da je finansijske informacije teško pronaći i razumjeti. Zbog toga, program finansijskog obrazovanja ima i osobitu ulogu informiranja potrošača i predstavljanja

načina putem kojih potrošači mogu lakše apsorbirati informacije. Seminari o financijskom obrazovanju i personalizirani programi financijskog savjetovanja ponuđeni na radnom mjestu povećavaju sudjelovanje radnika u dobrovoljnim planovima štednje i doprinosima s kojima bi se također diplomirani studenti trebali susresti u budućnosti. Budući da ne postoji jedinstveni program financijskog obrazovanja koji bi odgovarao potrebama svih radnika, tako ne postoji ni program namijenjen za sve studente. Obrazovni sustav će se nužno morati prilagoditi pojedincu počevši s osnovama, nakon čega će isti moći nadograđivati vlastito znanje. U skladu s navedenim, rezultat provedbe financijskih obrazovnih programa trebao bi biti povećanje financijske pismenosti dok se pravi učinci obrazovanja mogu očekivati u srednjem ili dugom roku. Učinkovitost financijskog obrazovanja razlikuje se zbog pojedinačnih obrazovnih programa jer programi financijskog obrazovanja nisu homogeni te se međusobno razlikuju s obzirom na sadržaj, trajanje, način isporuke (formalan, neformalan, informalan) i druge karakteristike.

Od financijskog obrazovanja se očekuje da se prvenstveno odvija kroz obrazovne institucije koje će informirati i obučiti pojedinca na najbolji mogući način, a financijski obrazovani pojedinci bi trebali steći adekvatnu razinu financijske pismenosti što bi naposljetku trebalo rezultirati poboljšanjem u financijskim odlukama i navikama tih pojedinaca. Pojedinci koji posjeduju adekvatnu razinu financijskog obrazovanja, trebali bi bolje planirati, umjerenije se zaduživati i uspješnije kumulirati bogatstvo. Omogućavanje učinkovitog financijskog obrazovanja učenicima u školama, kao i studentima na sveučilištima, može biti od velike važnosti u ukupnoj strategiji financijskog obrazovanja (Mundy, 2009): može se pružiti učenicima svih dobnih skupina; mlađi uzrasti biti će zainteresiraniji za učenjem i stjecanjem znanja u području financija; odrastanjem ljudi imaju sve veće potrebe koje vode većim troškovima; potrebno je mlade upoznati s problematikom koja će im biti bitna u daljnjem osobnom razvoju jer mladi će se susresti s važnim životnim odlukama kod kojih će moći primijeniti stečeno znanje; dobre navike ljudi i odgovorno postupanje prema nadolazećim problemima može voditi sigurnijoj budućnosti.

Temeljem definiranih nacionalnih strategija mnoge su zemlje u svoje kurikulume za osnovne i srednje škole uključile kolegij iz područja financijskog obrazovanja. U nekim državama financijsko obrazovanje postalo je obveznim dijelom nastavnog plana i programa, odnosno škole su postale zakonski obvezne osigurati financijsku izobrazbu svojih zaposlenika (Barbić, 2018) Nadalje, važnost financijske pismenosti ogleda se u sinergiji financijskog i realnog sektora kojoj pridonose financijski educirani potrošači. Navedeno rezultira benefitima u ekonomiji te ekonomskim rastom i razvojem. Međutim, zainteresiranost i potreba za financijskim obrazovanjem ovise o životnoj dobi pojedinca. Naime, preporučljivo je započeti s financijskim obrazovanjem u što ranijoj životnoj dobi počevši od samog predškolskog i osnovnoškolskog obrazovanja jer tada djeca najbolje upijaju dobivene informacije.

Financijsko znanje pojedinca očituje se kroz njegovo stečeno znanje putem: odrastanja, obrazovanja, razgovora s prijateljima i obitelji, informativnih materijala financijskog sektora i medija. Ono je preduvjet financijskoj pismenosti jer će osoba, koja nema dovoljno informacija ili ne zna kako upravljati njima, imati problema s financijskom pismenošću. Financijski pismena osoba će imati neko osnovno znanje o ključnim financijskim konceptima i sposobnostima te će primjenjivati vještine računanja u financijskim situacijama. Od velike je važnosti posjedovanje sposobnosti primjene znanja i razumijevanja kako bi se moglo upravljati vlastitim novcem i donositi odgovarajuće financijske odluke, što zahtijeva niz specifičnih vještina koje se moraju poduprijeti osnovnim razinama pismenosti i računanja.

4. FINANCIJSKA PISMENOST U REPUBLICI HRVATSKOJ

4.1. Strategija razvoja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj

Na svjetskoj razini Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) među prvima se počela baviti pitanjima financijske pismenosti te je potaknula brojne inicijative u svrhu promicanja financijske pismenosti. Prepoznata je kao najistaknutiji promicatelj financijske pismenosti, širenja i unapređenja razine financijske pismenosti, kao i financijskog obrazovanja. U skladu s rastućim interesom i potrebama društva, 2003. godine pokreće se projekt financijskog obrazovanja koji za cilj ima povećanje razine financijske pismenosti svih pojedinaca. Nadalje, u sklopu djelokruga rada OECD-a osnovana je i međunarodna mreža za financijsko obrazovanje. Kako u Republici Hrvatskoj do 2015. godine nije postojala adekvatna nacionalna strategija razvoja financijske pismenosti, od strane javnih tijela prepoznate su kritike Svjetske banke (2010) koja kao glavni problem ističe nedostatak sustavnog programa s ciljem provođenja financijskog obrazovanja, ali i problem medija budući da su informacije i javna priopćenja vezana uz financijsku pismenost više senzacionalističkog nego informativnog i analitičkog karaktera (Svjetska banka, 2010: 61; prema Balenu).

Upravo inicijativom Hrvatskog ureda za osiguranje, upućen je prijedlog Ministarstvu financija Republike Hrvatske, odnosno Vladi Republike Hrvatske da se pokrene projekt koji će dovesti do unapređenja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj. Nastavno na navedeno, 2015.g. Vlada Republike Hrvatske donijela je prvi Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. g., što je prepoznato kao ogroman korak ka promicanju razvoja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj. Cilj dokumenta bio je olakšati pojedincima prepoznavanje i prihvaćanje bitnih i konkretnih informacija o financijskim proizvodima i uslugama te stvoriti podlogu za integraciju financijskog obrazovanja u obrazovni sustav i obrazovne procese uz pomoć državnih tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, nevladinih organizacija i sličnih. Uz Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača izrađen je i Akcijski plan unapređenja financijske pismenosti potrošača za 2015. godinu kojim su točno definirane aktivnosti i mjere svih sudionika, rok za provedbu, pokazatelji uspješnosti, status mjera koje se u određenom trenutku provode te izvori financiranja. Oba dokumenta sadržajno su usmjerena na postizanje istog cilja, a to je financijsko obrazovanje i što viša razina financijske pismenosti. Jedna od mjera Akcijskog plana bila je i provedba nacionalnog istraživanja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj koje je provedeno s ciljem utvrđivanja trenutne razine financijske pismenosti kao i s ciljem određivanja daljnjih uputa i programa koji su korišteni pri financijskom obrazovanju.

Upravo su rezultati istraživanja financijske i matematičke pismenosti iz 2015. i 2019., koji se nisu značajnije mijenjali, ali i PISA 2018. gdje je matematička pismenost bila sporedna domena istraživanja, bili povod da Vlada Republike Hrvatske u lipnju 2021. donese Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine. Cilj Nacionalnoga strateškog okvira financijske pismenosti za razdoblje od 2021. do 2026. godine je nadopuna Nacionalnoga strateškog okvira financijske pismenosti potrošača s posebnim naglaskom na ciljane skupine (djecu i mlade, mlade odrasle, osobe radne dobi te starije ljude u mirovini) te stvaranje podloge za daljnju sustavnu i sveobuhvatnu integraciju financijskog obrazovanja u obrazovne procese temeljene na digitalizaciji uz podizanje svijesti o potrebi podizanja razine digitalne pismenosti, uz daljnje poticanje državnih tijela, tijela jedinica

lokalne i područne (regionalne) samouprave, nevladinih organizacija, finansijskih institucija i drugih pravnih subjekata, profesionalnih udruga i strukovnih udruženja aktivnih na finansijskim područjima, socijalnih partnera te komunikacijskih kanala i mreža na aktivno sudjelovanje u finansijskom obrazovanju. Finansijsko obrazovanje temelji se na dva stupa: formalnom i neformalnom obrazovanju. Kod formalnog obrazovanja, koje se provodi unutar obrazovnih institucija, glavnu ulogu ima Ministarstvo znanosti i obrazovanja koje surađuje s Agencijom za odgoj i obrazovanje. Neformalno obrazovanje mogu provoditi finansijske institucije, nevladine udruge, strukovna udruženja i svi oni čija primarna nadležnost nije odgoj i obrazovanje.

Misija ovog okvira je jačanje i razvijanje finansijskog obrazovanja s ciljem boljeg upravljanja finansijskim resursima. Navedeno podrazumijeva bolje planiranje i praćenje osobnih ili obiteljskih finansijskih, bolje praćenje osobnih ili obiteljskih finansijskih, pravilan odabir finansijskih proizvoda i usluga, odgovorno zaduživanje i sl.

Nositelj finansijske edukacije u Republici Hrvatskoj je Ministarstvo financija, koje je i izradilo Nacionalni strateški okvir finansijske pismenosti potrošača. Brojne su pogodnosti proizašle donesenim strateškim okvirom, a jedna od neupitnih je i poticanje brojnih ostalih organizacija i sudionika finansijskog tržišta na proaktivnost u tom području te iniciranje finansijsko edukacijskih programa u svrhu podizanja razine finansijske pismenosti (Ministarstvo financija, 2020). Sukladno navedenom, brojne institucije i organizacije sudjeluju u procesu finansijske edukacije i obrazovanja na području Republike Hrvatske, a među najistaknutijima uz spomenuto Ministarstvo financija su: Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga, Hrvatski ured za osiguranje, Hrvatski institut za finansijsku edukaciju, Hrvatska udruga banaka, Institut za razvoj obrazovanja, Ekonomski fakultet u Zagrebu i brojni drugi. Osim navedenih organizacija i institucija postoje, također, i brojne neprofitne organizacije koje se zalažu za provođenje finansijskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Kako navodi Barbić (2018), neke od neprofitnih organizacija koje se bave aktivnostima provođenja finansijskog obrazovanja u Hrvatskoj su: Udruga društava za upravljanje mirovinskim fondovima i mirovinskih osiguravajućih društva (UMFO), Štedopis-institut za finansijsko obrazovanje, Ekonomska klinika, Finansijski impuls, Hrvatski institut za finansijsku edukaciju (HIFE), Institut za finansijsku pismenost i odgovornu potrošnju (IFPOP), Udruga za finansijsko savjetovanje građana (FINSa), Pravno ekonomska klinika, Finansijski klub, eSTUDENT i dr.

4.2. Rezultati istraživanja razine finansijske pismenosti u Hrvatskoj

Zadnja dva velika istraživanja provedena na temu finansijske pismenosti, prvo 2015. godine je organizirala Hrvatska narodna banka i Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga u suradnji s Ministarstvom financija, dok je drugo istraživanje krajem 2019. proveo već spomenuti OECD. Rezultati istraživanja razine finansijske pismenosti u Republici Hrvatskoj koje je proveo OECD ukazuje na blagi rast u odnosu na rezultate istraživanja iz 2015. Prosječna ocjena finansijske pismenosti Hrvatskih građana iznosi 12,3 od ukupno 21 boda (59%), dok je u 2015. iznosila 11,7 bodova (56%). Isto istraživanje provedeno je u Rumunjskoj, Sjevernoj Makedoniji, Gruziji, Moldaviji, Bugarskoj i Crnoj Gori. U usporedbi s rezultatima u tim zemljama (12 bodova, 57%) razina finansijske pismenosti u Hrvatskoj je nešto povoljnija, čime se Hrvatska približila prosječnoj ocjeni finansijske pismenosti zemalja G20 iz 2017. koja iznosi 12,7 bodova, odnosno 60%.

Odnos prema novcu u promatranom razdoblju pokazuje da građani Republike Hrvatske preferiraju „konzumeristički“ trošiti novac u realnom vremenu nego da ga dugoročno štede, nemaju tendenciju vođenja kućanskih financija. Međutim, takve navike u budućnosti mogu imati velike posljedice za određene pojedince jer, ako im se u jednom momentu dogodi neočekivana situacija, isti neće biti spremni suočiti se s posljedicama koje te situacije nose sa sobom. Postoje značajne razlike između financijske pismenosti među spolovima, s tim da su žene manje financijski pismene. Isto tako, zabilježeno je da mladi nisu dovoljno financijski pismeni iako se treba istaknuti da su noviji rezultati bolji od prethodnih. Nižu razinu financijske pismenosti pokazale su starije osobe, kao i one koje ne koriste pametne uređaje. Financijsko obrazovanje ljudi u starijoj životnoj dobi je iznimno važno, no donekle izazovno jer je do njih teže doprijeti na strukturiran način. Mnoge osobe starije dobi žrtve su raznih prevara zbog financijske nepismenosti, a adekvatna financijska pismenost bi im omogućila da uoče u samome startu.

Valja istaknuti da OECD svake tri godine provodi istraživanje pod nazivom PISA (Međunarodni program za procjenu znanja i vještina učenika), koji prati i procjenjuje vještine 15-godišnjaka diljem svijeta. PISA istraživanje provedeno 2018. u Republici Hrvatskoj obuhvatilo je 179 srednjih i 4 osnove škole. Glavni kriterij je bio čitalačka pismenost, dok su matematički i prirodoslovni kriteriji bili sporedni. Čitalačka pismenost nije ukazala niti pozitivnu niti negativnu korelaciju u Republici Hrvatskoj, dok se u matematičkoj pismenosti bilježi ispod prosječni rezultat koji je na niskim razinama još od prvog istraživanja. Iz navedenog se izvodi da svaki treći 15-godišnjak nije funkcionalno matematički pismen što može rezultirati sa ozbiljnim posljedicama za gospodarstvo i tržište rada u budućnosti. Također, rezultati iz prirodoslovne pismenosti su poražavajući, u prosjeku svake tri godine se postignuće hrvatskih učenika pogoršava za pet bodova. Istraživanje ukazuje da se navike i stavovi formiraju u prvih sedam godina života. Djeca koja ranije uče o financijskim odgovornostima stječu bolje financijske navike koje kasnije.

Međutim, ohrabrujuće je što navedeni rezultati ukazuju da postoji veliki potencijal među građanima Republike Hrvatske, samo taj potencijal treba znati adekvatno potkrijepiti. Upravo iz tog razloga nužno je da financijsko i digitalno opismenjavanje kao zalog za budućnost bude dovoljno zastupljeno kroz obrazovanje djece i mladih.

ZAKLJUČAK

Na kraju možemo zaključiti kako su brojne međunarodne institucije prepoznale potrebu za zagovaranjem financijske pismenosti i promicanjem financijskog obrazovanja. Značaj ove tematike pokrenuo je svjetske i europske organizacije da iznesu konkretne programe, projekte i inicijative, o kojima je bilo riječi i u ovom radu. Globalna financijska kriza ujedinila je krovne organizacije i dala im dodatni impuls za suradničko zalaganje u promicanju financijske pismenosti. OECD, Svjetska banka i Europska komisija istaknuli su se kao ključni pokretači provedbe financijskog obrazovanja, kao i identifikacije mjera i aktivnosti za unaprjeđenje financijske pismenosti građana. S obzirom da se financijske odluke pojedinaca direktno odražavaju i na dinamiku razvoja gospodarstva pojedine zemlje, financijsko obrazovanje primarno je odgovornost države. Hrvatska je po uzoru na europska i svjetska iskustva identificirala potrebu za provedbom financijskog obrazovanja. Vlada je usvojila Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine. Ovo je važan korak na putu prema budućnosti financijski pismenih građana koji će svojim ispravnim

financijskim odlukama pozitivno utjecati na gospodarske prilike, kako na nacionalnoj, tako i na globalnoj razini. Međutim, uz sve navedeno za vidljive pomake u razini financijske pismenosti nužno je uspostaviti sustavnost, kontinuiranost, ravnomjernost i nepristranost u provedbi financijskog obrazovanja.

U Republici Hrvatskoj financijska pismenost stanovništva pokazuje pomake, ali još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini te možemo reći da je na razini trojke. Detektirane su skupine koje imaju puno nižu pismenost, a jedna od njih su mlađi od 19 godina, stariji od 70, stanovnici ruralnih područja i slabije obrazovani građani. Zadaća obrazovnog sustava je da ljude pripremi za financijsku pismenost koja uključuje znanje, vještine i stavove temeljem čega ljudi donose informirane odluke. U današnjem hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu učenici se susreću s pojmovima financijske pismenosti samo djelomično kroz sporadično provođenje izvannastavnih i projektnih aktivnosti na temu financijske pismenosti poput međupredmetne teme „poduzetništvo“ u kojem se znatan dio odnosi na financijsku pismenost učenika. Naravno, uz preduvjet da učenici uopće izaberu sudjelovanje u takvim aktivnostima koje nisu dio redovnog nastavnog programa. Međutim, kada govorimo o financijskoj pismenosti osobito je bitno istaknuti važnost cjeloživotnog obrazovanja.

Naposljetku, Republika Hrvatska usvajanjem Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2021. do 2026. godine ima priliku provesti model suvremenog, sustavnog i učinkovitog financijskog obrazovanja po uzoru na druge članice EU, no navedeno neće biti dovoljno ukoliko se ujedno ne stvore pozitivni uvjeti koji će potaknuti interes ključnih subjekata za kvalitetnom. Financijska pismenost identificirana je kao nužna potreba suvremenog društva i ključna je kompetencija modernog čovjeka jer teško možemo zamisliti da danas netko može kvalitetno živjeti ako ne zna raspolagati s novcem ili razumjeti mogućnosti i potencijalne rizike na financijskom tržištu.

Stjecanje zdravih financijskih navika bi trebalo biti u interesu svakoga pojedinca, a pružanje adekvatnih edukacija o financijskoj pismenosti u fokusu javnog interesa jer navedeno je jedan od ključnih elemenata minimiziranja rizika pojave nove krize te izbjegavanja negativnih posljedica koje su narušile svjetsku ekonomiju.

LITERATURA

- [1] Atkinson, A., Messy, F. (2012): Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/ International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions No. 15, OECD Publishing. https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/measuring-financial-literacy_5k9csfs90fr4-en, pristupljeno 1. prosinca 2022.
- [2] Balen, M. (2017.), Financijska pismenost i obrazovanje u Hrvatskoj, Profil javne politike: Obrazovna politika i financijska pismenost
- [3] Barbić, D., Lučić, A. (2018) Financijska pismenost i odgovorna potrošnja u svakodnevnom životu, Narodne novine, Zagreb
- [4] Braš Roth, M. i dr. (2014) PISA 2012.: Financijska pismenost
- [5] Braunstein, S.; Welch, C. (2002) Financial Literacy: An Overview of Practice, Federal Reserve Bulletin, str. 445–457.
- [6] Brečić, R. (2016) Priručnik za male ekonomiste: financijska pismenost za djecu. Zagreb
- [7] Cvrlje, D. (2014) Povezanost koncepta financijske pismenosti s uspješnošću upravljanja osobnim financijama, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet, Zagreb

- [8] Dynan, K. (2009.), The Financial Crisis and Personal Saving, National Forum to Encourage Lower Income Household Savings. Dostupno na: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/1028_personal_saving_dynan.pdf , pristupljeno 30. studenoga 2022.
- [9] HANFA (2020.), Financijska pismenost. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/media/1459/fin-pismenost-bro%C5%A1ura.pdf> , pristupljeno 1. prosinca 2022.
- [10] Hogarth et al. (2006.), Financial Literacy, Public Policy, and Consumers’ Self-Protection - More Questions, Fewer Answers. Dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1745-6606.2008.00101.x>, pristupljeno 2. prosinca 2022.
- [11] Hrvatska gospodarska komora (2020.), Financijska pismenost. Dostupno na: <https://www.hgk.hr/documents/financijska-pismenost-hgk-2020-16048bf8f7ea02.pdf>, pristupljeno 29. studenoga 2022.
- [12] Hrvatski ured za osiguranje (2020). „Financijska pismenost“ Dostupno na: <https://www.huo.hr/hrv/financijska-pismenost/91/>, pristupljeno 2. prosinca 2022.
- [13] Mason, C.L.J. i Wilson, R.M.S. (2000): Conceptualising financial literacy. Research series. Occasional paper. Loughborough: Business School, Loughborough University
- [14] Ministarstvo financija, Financijska pismenost potrošača: <https://mfin.gov.hr/istaknute teme/financijska-trzista-i-financijska-pismenost/financijska-pismenost-potrosaca/3293>, pristupljeno 1. prosinca 2022.
- [15] „Mjerenje financijske pismenosti i financijske uključenosti u Hrvatskoj“ (2015) Hrvatska narodna banka, Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga i IPSOS 82 Puls (2015). Dostupno na: http://www.hnb.hr/documents/20182/499482/hp04022016_prezentacija.pdf/120e9a61-eb20-4410-8efe-372a6e27afde, pristupljeno 29. studenoga 2022.
- [16] Narodne novine (2015) „Zaključak Vlade Republike Hrvatske o prihvaćanju Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine“. Dostupno na: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_01_11_224.html pristupljeno 1. prosinca 2022.
- [17] Narodne novine (2019) „Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj“. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html, pristupljeno 30. studenoga 2022.
- [18] Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja - PISA centar, Zagreb
- [19] OECD (2007): Education and Training Policy: Qualifications Systems – Bridges to lifelong learning. Paris: OECD.
- [20] OECD (2014) Financial Education for Youth: The Role of Schools. Pariz: OECD.
- [21] OECD (2005) Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies. Pariz: OECD.
- [22] OECD INFE (2011) Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy. Pariz: OECD
- [23] OECD INFE (2015) Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion. Pariz: OECD

- [24] Predstavljani rezultati istraživanja Mjerenje financijske pismenosti (2016.), HANFA. Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/vijesti/04022016-predstavljani-rezultati-istrazivanja-mjerenjefinancijske-pismenosti>, pristupljeno 30. studenoga 2022.
- [25] Svjetska banka (2010): HRVATSKA: Dijagnostički pregled zaštite potrošača i financijske pismenosti. Svezak I. Glavni nalazi i preporuke, veljača 2010. Svjetska banka: Sektor za razvoj privatnog i financijskog sektora. Washington DC. Dostupno na: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/517171468029063791/pdf/697510v10ESW0C0a0CPFL0Vol10Croatian.pdf>, pristupljeno 1. prosinca 2022.
- [26] Vehovec, M., Rajh, E., Kirbiš Škreblin, I. (2015) „Financijska pismenost građana u Hrvatskoj“ u: Privredna kretanja i ekonomska politika, 24 (1). Zagreb: Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Ekonomski institut
- [27] Vrbošić, A.; Princi Grgat, D. (2014) Osobne financije: kako biti i ostati u plusu. Zagreb: Školska knjiga
- [28] Svjetska banka (2010): HRVATSKA: Dijagnostički pregled zaštite potrošača i financijske pismenosti. Svezak I. Glavni nalazi i preporuke, veljača 2010. Svjetska banka: Sektor za razvoj privatnog i financijskog sektora. Washington DC. Dostupno na: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/517171468029063791/pdf/697510v10ESW0C0a0CPFL0Vol10Croatian.pdf>, pristupljeno 2. prosinca 2022.
- [29] Štedopis, Institut za financijsko obrazovanje Zagreb. Dostupno na: <http://www.stedopis.hr/>
- [30] Šubić, R. (2019), Jesu li mladi danas dovoljno financijski pismeni? Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište

